



UNIVERSITY
OF TAMPERE

This document has been downloaded from
TamPub – The Institutional Repository of University of Tampere

 *Publisher's version*

The permanent address of the publication is
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201406251906>

Author(s): Hoikkala, Minna; Kultalahti, Jukka; Tuomela, Jukka
Title: Tietoyhteiskuntakehyksen informaatio-oikeudelliset haasteet
Main work: Tietoyhteiskunta : Myytit ja todellisuus
Editor(s): Kasvio, Antti; Inkinen, Tommi; Liikala, Hanna
Year: 2005
Pages: 279-306
ISBN: 951-44-6349-8
Publisher: Tampere University Press
Discipline: Other social sciences
Item Type: Article in Compiled Work
Language: fi
URN: URN:NBN:fi:uta-201406251906

All material supplied via TamPub is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorized user.

Minna Hoikkala, Jukka Kultalahti ja Jukka Tuomela

TIETOYHTEISKUNTAKEHITYKSEN INFORMAATIO-OIKEUDELLISET HAASTEET

Globalisaatio ja tietoyhteiskuntakehitys megatrendeinä

Maailma muuttuu. Viimeaikaisessa muutoksessa on leimallista informaatioteknologinen vallankumous, uuden globaalin talouden leviäminen ja verkostoyhteiskunnan nousu (Castells & Himanen 2001, 13–). Kehitykselle on ominaista myös erilaisten rajojen hämärtyminen. Esimerkiksi kansallisen ja kansainvälisen sekä yksityisen ja julkisen rajat madaltuvat. Toiminnot globalisoituvat, kyläyhteisöstä on siirrytty maailmankylään. Nykyajan yhteiskunnan keskeiset megatrendit, globalisaatio ja tietoyhteiskuntakehitys, myös voimistavat toisiaan. Kansallisen identiteetin ja monikulttuurisen maailman kohdatessa eivät myöskään nykyiset kansalliset sääntelyjärjestelmät enää riitä (Castells & Himanen 2001, 175–176).

Globalisaation käsitteellä viitataan lähinnä kahteen yhteiskunnalliseen kehityskulkuun. Ensinnäkin kyse on lisääntyvästä kansainvälistymisestä ja vuorovaikutuksesta itsenäisten kansallisvaltioiden välillä. Toiseksi globalisaatio ilmentää ihmisten välisten suhteiden kasvavaa riippuvuutta ja yhteenkietoutumista samanaikaisesti etenevän maailmanlaajuisen sosioekonomisen integraation kanssa. Tässä erityisesti 1970-luvulta lähtien voimistuneessa kehityksessä taloudella on keskeinen sija, mutta kehitys ei rajoitu pelkästään taloudelliseen toimintaan. Siinä voidaan havaita selvästi myös sosiaaliset, kulttuuriset ja poliittiset ulottuvuudet. Kehityksen keskeisiä piirteitä ovat hyödykemarkkinoiden, tuotannon, rahoitusmarkkinoiden sekä kommunikaatio- ja informatorakenteiden globalisoituminen, eli suomeksi ilmaistuna maailmanlaajuistuminen (esim. Webster 2002, 68–73; Castells 1996, 66–67, erit. 92–106). Nämä ulottuvuudet ovat kiinteässä vuorovaikutussuhteessa toisiinsa. Esimerkiksi ylikansallinen kommunikaatiovalta luo

käyttätymismalleja, jotka ohjaavat kulutusta sekä tämän kautta tuotantoa ja markkinoita.

Tutkijoiden keskuudessa esiintyy erilaisia käsityksiä siitä, onko globalisaatiokehitys nähtävä teollisen yhteiskunnan kehitysjatkumona vai onko kyseessä laadullinen hyppäys uudenlaiseen yhteiskuntaan. Voidaan puhua evolutionistisesta ja revolutionistisesta ajattelusta. Teoriat eroavat erityisesti silloin, kun globalisaatiota tarkastellaan yhdessä tietoyhteiskuntakehityksen kanssa (esim. Webster 2002 ja Castells 1996). Riippumatta siitä, minkä teorian kannalle asetumme, teemamme kannalta on keskeistä havaita, että globalisaatiokehityksellä on olennaisia vaikutuksia oikeudelliseen sääntelyyn ja sen mahdollisuuksiin ohjata yhteiskunnallisia ilmiöitä.

Tietoyhteiskunnan käsite on koettu ongelmalliseksi monessakin mielessä (esim. Webster 2002, 263–). Informaatioteknologian kehittymisen myötä toisen maailmansodan jälkeen ja erityisesti 1960-luvulta lähtien alettiin puhua niin sanotusta informaatioyhteiskunnasta (Mattelart 2003, 8). Käsite nojasi teknologiaperusteiseen lähtökohtaan. Viime aikoina on kuitenkin alettu kiinnittää yhä enemmän huomiota siihen, ettei aito tietoyhteiskunta voi perustua pelkkään teknologiavetoisuuteen. Tietoyhteiskunnan täytyy jo käsitteellisellä tasolla mennä syvemmälle. Esimerkiksi Bell on todennut, että jälkiteollinen yhteiskunta on tietoyhteiskunta (*knowledge society*) kahdessa mielessä. Ensinnäkin innovaation lähteet ovat tutkimus- ja kehitystoiminnassa, jossa korostuu teoreettinen tieto ja sitä kautta tieteellisen tiedon ja teknologian välillä vallitseva yhteys. Toiseksi yhä suurempi osa yhteiskunnallisista toiminnoista tapahtuu tiedon kentällä, jolloin tietoon liittyvien toimintojen osuus bruttokansantuotteesta kasvaa olennaisesti. Tähän näkökulmaan on liitetty myös muita laajoja kehityslinjoja, kuten maailmantalouden muotoutuminen, osallistuva demokratia, desentralisaatio ja verkostoituminen. (Anttiroiko 2000, 35 ja siinä mainittu Bellin teos sekä Aro 2000, 139–.)

Tieteen tasolla on siis jo pidempään käyty keskustelua tietoyhteiskunnan ja sen teknisen kehityksen luonteesta. Keskustelu on näkynyt myös oikeudellisessa sääntelyssä. Tietoyhteiskunnan oikeudellisen sääntelyn kehittämistä on selvästikin ohjannut teknologiavetoisuus. On kuitenkin huomautettu, että teknologia ei yksin määrää yhteiskun-

nallista muutosta. Yhteiskunnallinen kehitys ei myöskään yksin ohjaa teknologisen muutoksen suuntaa, vaan muutokset ovat seurausta monimutkaisista vuorovaikutusprosesseista (Castells 1996, 5–7, 9–13). Tietotekniset sovellutukset mahdollistavat uusien toimintamuotojen ja käytäntöjen kehittymisen. Kehitys kuitenkin elää aiemmissa toiminnallisissa rakenteissa niitä muuttaen, niiden historiallisia piirteitä ja jännitteitä heijastellen. Yhteys aiempaan yhteiskunnalliseen tilaan on nähtävissä sekä yleisemmin yhteiskunnassa että myös kulttuurin alueella (ks. esim. Pehkonen 2003, 16). Oikeudellisen sääntelyn kannalta tämä merkitsee, että sääntelykohteita ja sääntelyn tarvetta olisi mietittävä kokonaisvaltaisesta näkökulmasta. On kyettävä näkemään pelkän teknologiavetoisen kehittämiss politiikan yli.

Muutoksessa on myös ristiriitaisia elementtejä. Samalla kun vuorovaikutussuhteet ovat lisääntyneet, on kollektiivisten suhteiden rinnalla alettu korostaa yhä enemmän individuaalista elämänmuotoa ja yksilöllisiä oikeuksia. Tämä näkyy esimerkiksi perhe- ja työelämässä perhesuhteiden ja työn luonteen muuttumisena. Samalla liikenne- ja viestintäyhteydet ovat monipuolistuneet ja yritys elämä on globalisoitunut. Vuorovaikutussuhteiden lisääntyminen ja tietoyhteiskuntakehitys ovat merkinneet myös tiedollista ekspansiota. Tiedon määrällinen kasvu ja laadullinen muutos ovat selvästi nähtävissä.

Tietoyhteiskuntakehitys on läheisessä yhteydessä globalisaatiokehitykseen. Tietoteknologian kehitys vauhdittaa yhteiskunnan kannalta tärkeiden toimintojen globalisoitumista. Esimerkiksi ylikansallisten suuryritysten tarvitsemat pankki-, rahoitus- ja erilaiset markkinointitoiminnot ovat levinneet maailmalaajuisiksi tietoyhteiskuntapalveluiksi (Webster 2002, 73, 77–78, 130). Samalla kehittyneen tieto- ja viestintäteknologian (tuv) avulla luodaan nopeasti ja tehokkaasti maailmanlaajuisia brandeja ja kulutustottumuksia, jotka puolestaan ohjaavat sijoitus-, tuotanto ja markkinointitoimintaa. Kehittynyt tieto- ja viestintäteknologia muodostaa näin välttämättömän osan globaalien talouden toimintaedellytyksistä. Se ei ole yhteiskunnasta irrallinen tekniseen determinismiin nojaava vaikuttaja vaan elimellinen osa globaalia taloutta ja vuorovaikutusjärjestelmää.

Kehityksen yhteiskunnallisia vaikutuksia

Globalisaation sääntelemättömyys ja tietoyhteiskunnan tietointensivisyys johtavat tietynlaisiin yhteiskunnallisiin jännitteisiin. Puhutaan eriytymiskehityksestä (jakaantumisesta) ja polarisaatiosta, joiden seurauksena tapahtuu myös yhteiskunnallista syrjäytymistä. Taloudelliset ja tiedolliset resurssit kasaantuvat yksiin käsiin samalla kun niistä osattomiksi jäävien joukko syrjäytyy. Vaikka tehokas globaalitalous ja sitä tukeva tietoyhteiskuntakehitys tuottavat entistä enemmän jaettavaa, vauraus ei välttämättä jakaannu tasaisesti. Hyvinvointiyhteiskunnan kannalta tällainen kehitys on ongelmallinen. Voidaan sanoa, että kokonaishyvinvointi on sen osatekijöiden tulo – ei summa. Tällöin yhteiskunnan hyvinvointi on sitä suurempi mitä tasaisemmin se jakaantuu eri hyvinvoinnin osatekijöille ja eri väestöryhmille. Kohtuuttomien kuilujen tai kahtiajakojen (joista usein puhutaan termeillä *informational divide*, *digital divide*) estämiseksi tarvitaan aivan ilmeisesti toimivia oikeudellisia pelisääntöjä sekä globaalilla että kansallisellakin tasolla (ks. esim. WSIS 2003, Declaration of Principles ja WSIS 2003, Plan of Action). Tähän mennessä sääntöjä ja toimintaohjelmia on kehitelty lähinnä kansallisella ja osin alueellisellakin tasolla, esimerkiksi EU:ssa, mutta globaalin tason sääntelyä ei vielä juurikaan ole. Vanhan talouden kansallisia sääntelyitä on pyritty harmonisoimaan, mutta uuden verkkotalouden kehitys on jätetty paljolti itsesääntelyn varaan. (Heiskanen 2000, 457–458.) Kansallisilla perusoikeussäännöksillä ja kansainvälisillä ihmisoikeuksilla on kyllä pyritty turvaamaan yksilölle yksityisautonomia, johon julkinen valta tai toiset yksityisetkään eivät saa puuttua. Näillä säännöksillä on sekä ohjelmallisia vaikutuksia että ainakin suojan minimitasoa turvaavia vaikutuksia. Ajatuksena on myös, että tietoyhteiskunnan informaatio-oikeudellisen¹ sääntelyn tulee pohjautua perus- ja ihmisoikeuksien arvoperustaan ja huomioida

¹ Informaatio-oikeus on muotoutumassa oleva oikeudenala, joka pyrkii määrittämään yksilöiden ja yhteisöjen oikeuksia ja velvollisuuksia hankkia, käyttää, luovuttaa, julkaista tai muuten käsitellä informaatiota, ts. osoittamaan kenellä on määräysvalta informaatioon (ks. tarkemmin esim. Wallin & Konstari 2000, 31–34; Saarenpää 1999, 206–215; Pöysti 1999).

näiden oikeuksien rajoittamisen yleiset edellytykset.² Tietoyhteiskunnan jäsenten kannalta on kuitenkin ongelmallista, että lainsäädäntö tulee monilta osin kehityksen jäljessä. Oikeudellinen sääntely on ollut pikemminkin ”tulipalojen sammuttamista” kuin kehityksen aktiivista ohjaamista haluttuun suuntaan.³ Oikeudellisen sääntelyn avulla ei ongelmia tietenkään voida kokonaan poistaa, mutta niiden kärjistymistä on mahdollista ehkäistä. Tervettä tietoyhteiskuntakehitystä voidaan myös vahvistaa sääntelemällä oikeudellisesti yhteisistä pelisäännöistä ja kehityksen edellyttämien resurssien allokoinnista järkevällä tavalla.

Kehitys on vaikuttanut olennaisesti myös yhteiskunnan erilaisiin tietoprosesseihin. Sekä yksityisellä sektorilla että julkisessa hallinnossa kerätään rekistereihin yhä enemmän tietoa yksityisistä ihmisistä. Erilaisiin tietojärjestelmiin kerättävän tiedon määrän voimakas kasvu ja sen tekninen yhdisteleminen on käynyt mahdolliseksi tietotekniikan avulla. Tämä on olennaisella tavalla lisännyt muun muassa informaatiossa ja toisaalta korostanut tiedon laadun merkitystä.⁴

Oikeudellisia jännitteitä

Tietoyhteiskunnan informaatio-oikeudelliset haasteet kohdistuvat kaikkiin oikeudellisiin toimijoihin: lainsäätäjään (lainsäädännön kehittämistarpeet), lainsoveltajaan (oikeussäännösten soveltamisen

² Perusoikeuksista laajemmin ks. esim. Hallberg ym. (1999). Perusoikeuksien merkityksen kasvusta tietoyhteiskunnassa ks. myös Saarenpää (2004, 8, 21 ja 71).

³ Kehityksen aktiivisen ohjaamisen vaikeudesta käy esimerkiksi sähköisen henkilökortin kehittämishanke Suomessa. Korttiin liitettävä väestörekisterikeskuksen myöntämä kansalaisvarmenne sähköisen allekirjoituksen laatimiseksi ei saavuttanut suurta suosiota vuosina 1999–2003; varmenne oli vaikeakäyttöinen eivätkä kansalaiset valmiiden verkkopalveluiden puuttuessa nähneet tarvetta kortin hankkimiseksi. Korttien lukumäärä on tosin nopeasti kasvamassa syyskuun 2003 jälkeen, kun kaikki myönnettävät henkilökortit ovat sisältäneet kansalaisvarmenteen.

⁴ Mm. ”informaatiossaaste” on verkkojen ja kehittyneiden tietojärjestelmien ongelmana. On huomautettu, että tässä mielessä tietokoneen merkitys ei ole meille vielä kukaan täysin kirkastunut. (Ks. Katsh 1995, 52–53 sekä Kuitalahti 2000, 107–108 ja siinä mainitut lähteet.)

kehittämistarpeet), yksilöihin, yrityksiin ja muihin tietoyhteiskunnan toimijoihin (oikeudellisen suojan ja yhteisten pelisääntöjen tarve) sekä oikeustutkijoihin (uuden oikeuspoliittisen, oikeussosiologisen, oikeusteoreettisen ja oikeusdogmaattisen tiedon tarve). Substanssiltaan haasteet pitävät sisällään oikeudellisia jännitteitä. Tällaisia ovat esimerkiksi *tietoyhteiskunnan infrastruktuuriin* liittyvät jännitteet, kuten julkisen ja yksityisen sektorin vastuu infrastruktuurin rakentamisessa.

Joukkoviestinnän alueella jännitteet liittyvät esimerkiksi joukkoviestintäyritysten keskittymiskehitykseen, *sananvapauden* ja yksityiselämän suojan välisiin suhteisiin sekä julkaisutoiminnan muutoksiin.

Sähköisen hallinnon ja *kaupankäynnin* tehokkuus aiheuttavat jännitteitä yksilön *tiedollisen itsemääräämisoikeuden*⁵, *yksityisyyden*, *tietosuojan* ja oikeusturvan kanssa. Henkilöitä koskevien tietojen tehokkaalla keräämisellä, yhdistelemisellä ja käytöllä on runsaasti toiminnan tehokkuutta ja yksilönkin etuja lisääviä vaikutuksia. Julkisen hallinnon ja yritysten toimintaa voidaan tehostaa ja suunnata tarkemmin. Erityyppisellä *yksilöihin kohdistuvalla valvonnalla* pyritään niin ikään lisäämään turvallisuutta yhteiskunnassa. Samalla kuitenkin heikkenevät yksilön mahdollisuudet hallita ja kontrolloida itseään koskevien tietojen käyttöä. Tällainen kehitys muodostaa tietoyhteiskunnassa myös uhan yksilön tiedolliselle itsemääräämisoikeudelle ja yksityisyydelle.

Sähköposti on nopeana yksilötason tiedonvälityksen muotona keskeinen tietoyhteiskuntakehityksen tuote. Sähköpostin luotettavuutta ja käyttökelpoisuutta ovat olennaisesti heikentämässä esimerkiksi roskapostin ja virusten yleistyminen. Ongelmia vastaan voidaan tietysti taistella teknisin keinoin, mutta myös globaalien tason sääntelyä sekä kansallisia pelisääntöjä ja rikosoikeudellista sääntelyä tarvitaan.

Tekijänoikeuskysymyksiin sisältyy niin ikään eräänlaisia paradokseja. Kehittynyt tekniikka esimerkiksi mahdollistaa laittoman kopioinnin, johon tekijät puolestaan vastaavat suojaamalla tuotteitaan kuluttajan

⁵ Tiedollinen itsemääräämisoikeus tarkoittaa yksilön oikeutta tietää ja määrätä itseään koskevien tietojen käytöstä eli oikeutta kontrolloida, jakaako itseään koskevia tietoja, milloin ja kenen kanssa, vai pitääkö itseään koskevat tiedot salassa. Tiedolliseen itsemääräämisoikeuteen kuuluu myös oikeus valvoa itseään koskevien tietojen käsittelyä sekä oikeus itseään koskevien tietojen oikeellisuuteen. Tiedollista itsemääräämisoikeutta käsitellään tarkemmin tuonnempana.

kannalta ongelmallisella tavalla. Kaupallis-taloudelliset intressit, sananvapaus ja yksityisen kuluttajan edut saattavat siten joutua vastakkain.

Tietoyhteiskunnan infrastruktuuri – markkinavoimien vai julkisen vallan vastuulla?

Suomessa tietoyhteiskunnan infrastruktuurin rakentaminen ja siihen liittyvät tekniset valinnat on pyritty jättämään toimivien markkinoiden vastuulle. Tietoliikenneyhteydet, sekä sähköjakeluverkko, ovat kuitenkin pitkälti alueellisten monopoliyritysten hallussa. Viimeiset metrit jakeluverkkoa keskuslaitteistosta asiakkaan luo omistaa alueellinen puhelin- tai sähköyhtiö. Markkinat, joissa on vain yksi tarjoaja, eivät toimi markkinatalouden ideaalimallin mukaisesti ainakaan ilman julkisen vallan toimenpiteitä.⁶

Suomessa on lainsäädännöllä pyritty määrittämään velvoite määräävän tai huomattavan markkina-aseman omaaville yrityksille sallia kilpailijoiden pääsy tarjoamaan palveluja yrityksen omistamassa verkossa esimerkiksi sähkömarkkina- (386/1995) ja viestintämarkkina- (393/2003). Kokemukset tällaisen sääntelyn toimivuudesta eivät ole ainakaan alkuun olleet rohkaisevia. Matkapuhelinverkon, sähköverkon ja viime aikoina myöskään perinteisen puhelinverkon haltijat eivät ole olleet halukkaita vuokraamaan verkostoaan ainakaan kilpailukykyiseen hintaan. Mikäli verkonhaltijan toiselta palveluntarjoajalta perimä vuokra ylittää verkonhaltijan omille loppukäyttäjilleen tarjoamista palveluista perimän hinnan, eivät kilpailijat voi taloudellisesti kannattavasti tarjota tuotteitaan kilpailukykyisillä hinnoilla loppukäyttäjille. Markkinoiden toiminnan valvontatehtäviä onkin jouduttu antamaan viranomaisille: sähköverkon osalta energiamarkkinavirastolle ja matkapuhelinverkkojen osalta viestintävirastolle. Viimeksi on esitetty valvontatehtävän antamista viestintävirastolle myös perinteistä puhelinverkkoa käyttävien laajakaistayhteyksien verkkovuokran osalta. Valvontaviranomaiset ovatkin laatineet laskentamenetelmiä kohtuullisen verkonvuokran laskemiseksi ja esittäneet vaatimuksia hintojen alentamisesta.

⁶ Verkkoyhteiskunnan viestintäinfrastruktuurin metaoikeuksista ks. Pöysti (2002) ja Westman (1998).

Erityisen vaikeaksi on osoittautunut kysymys infrastruktuurin rakentamisesta haja-asutusalueille, joilla ei ole mahdollisuuksia taloudellisesti kannattavaan liiketoimintaan vähäisen kysynnän takia. Ruotsissa yhteiskunta on lähtenyt voimakkaasti tukemaan runkoverkon rakentamista syrjäseuduille. Suomessakin useat kunnat ovat lähteneet joko rakentamaan omia runkoverkkoyhteyksiä, tai ne ovat taloudellisesti tukeneet kaupallisten yritysten runkoverkon rakentamista alueensa kyläkeskuksiin. Suomen kaltaisessa laajassa ja harvaanasutussa maassa kaivattaisiin valtiolta yhtenäistä linjausta, jotta maan eri alueet eivät joutuisi tietoliikenneyhteyksien saatavuudessa kovin eriarvoiseen asemaan. Viestintämarkkinalain 9 §:n mukaan valtioneuvoston tulee teletoimintaa koskevista toimituksista päättäessään ottaa huomioon se, että hyvälaatuisia ja asiakkaiden tarpeiden mukaisia palveluja on saatavilla maan eri osissa. Miten tämä tavoite voi toteutua, jos yritykset eivät ole kiinnostuneita haja-asutusalueiden yhteyksien kehittämisestä?

Tietoyhteiskunnan ”peruspalveluina” voidaan pitää myös posti- ja pankkipalveluiden saatavuutta. Alueellisen palveluverkoston heikentyminen ja erityisesti pankkipalveluiden yhä laajempi suuntaaminen hinnoittelun avulla itsepalvelu- tai verkkopalveluihin ovat herättäneet keskustelua myös eri-ikäisten ihmisten toimintamahdollisuuksista tietoyhteiskunnassa. Edellyttääkö tietoyhteiskunta kaikkien – iästä ja kokemustautasta riippumatta – sopeutuvan tietotekniikan itsenäiseen käyttöön? Entä kuuluuko tietoyhteiskuntaankin moniarvoisuus ja mahdollisuus valita?

Joukkoviestinnän kehitys – sananvapauden uusi tuleminen

Tietotekniikan kehitys ja globalisaatio ovat merkinneet suurta mullistusta sekä joukkoviestinnän harjoittajien, viestinnän sisällön että sen sääntelyinkin näkökulmasta. Aiemmin oli mahdollista erottaa selkeästi joukkoviestinnän eri lajit – kirja, sanomalehti, radio ja televisio – toisistaan.⁷ Toiminnan tietoteknistyminen ja digitalisoituminen – tuotan-

⁷ Ks. joukkoviestinnän määritelmästä lainsäädännössä esim. laki sananvapaudesta joukkoviestinnässä (460/2003) 2 ja 3 §:t (määritelmät ja lain soveltamisala). Kohdeviestintä ja joukkoviestintä ilman apuvälineitä (esim. puhe julkisella paikalla) rajautuvat määritelmän ulkopuolelle. Sananvapauslaista ks. myös Niiranen ja Sotamaa (2003).

nossa, lähetystoiminnassa ja vastaanotinlaitteistossakin – on merkinnyt sääntelytarpeiden ja myös käytettävissä olevien sääntelykeinojen valikoiman muuttumista.

Sanomalehdistö on saanut paperipainosten rinnalle sekä identtiset verkkojulkaisut että painettua sanaa täydentävät ja taustoittavat, jatkuvasti päivittyvät sivustot. Radio- ja televisiolähetystyksiä voi seurata suorina lähetystyksiä perinteisen analogisen maanpäällisen verkon lisäksi myös kaapeliverkossa, digitaalisessa maanpäällisessä verkossa, satelliittilähetystyksiä ja Internetissä. Vastaavasti vastaanotinlaitteistot ovat muuttuneet monikanavaisiksi. Radio- ja televisiolähetystyksiä voi seurata perinteisten laitteiden lisäksi myös esimerkiksi kännyköillä ja tietoverkkoon liitetyillä tietokoneilla.

Sääntely onkin muuttumassa jakelutekniikkaperusteisesta tekniikkaneutraaliksi. Samalla sääntelyn merkitys on muuttumassa pääasiallisesta resurssienjakokeinosta (esim. lähetystaajuudet) enemmän joukkoviestinnän sisältöä määrittelevään suuntaan. Huomiota on kiinnitetty esimerkiksi mainonnan ja varsinaisen ohjelmatoiminnan selkeään erotteluun, mainonnan rajoituksiin (esim. lapsiin kohdistuva mainonta, alkoholimainonta) sekä lasten kannalta haitallisten ohjelmien esitysaikoja ja sananvapauden käyttämistä koskeviin säännöksiin. Sääntely on osin joukkoviestimien itsesääntelyä, kuten esimerkiksi journalistin ohjeet ja suomalaisten tv-yhtiöiden herrasmiessopimus lasten kannalta haitallisten ohjelmien esittämisestä, osin perinteistä lainsäädäntöön perustuvaa sääntelyä (joukkoviestinnän sääntelystä ks. Nieminen 2002). Globaalissa tietoyhteiskunnassa joukkoviestinnän sääntely yhden kansallisvaltion toimesta ei ole enää tehokasta eikä aina mahdollistakaan (vrt. tietoyhteiskunnan palveluiden vapaa liikkuvuus EU-alueella). Suomalaista lainsäädäntöä ei voida tehokkaasti soveltaa esimerkiksi tietoverkoissa ulkomaisten palvelimien tai satelliittien kautta ulkomailta jaettavaan joukkoviestintään.

Muutos on siten merkinnyt joukkoviestinnän määrän kasvua ja sen voidaan katsoa mahdollistaneen ainakin näennäistä joukkoviestinnän moniarvoistumista sekä omien mielipiteiden ilmaisumahdollisuuksien lisääntymistä. Taloudellinen ja tekninen kynnys esimerkiksi oman verkkosivun, verkkojulkaisun tai digitaalisesti painetun perinteisen kirjankin julkaisemiseen on madaltunut. Sananvapauden käyttäminen

– sekä viestin lähettäjänä että vastaanottajana – on helpottunut ja kehitystä voidaankin pitää tästä näkökulmasta katsoen myönteisenä (sananvapaudesta ks. Niiranen & Soramaa 2003).

Toisaalta laajan joukkoviestinnän tarjonnan ja uusien julkaisumahdollisuuksien hyödyntäminen edellyttävät soveltuvia laitteistoja ja tietoliikenneyhteyksiä ja esimerkiksi kielitaitoa, sillä Suomen kaltaisen pienen kielialueen asukkaille ei markkinatalouden lakien mukaan voida kannattavasti tarjota yhtä suurta valikoimaa joukkoviestintäkanavia kuin esimerkiksi englannin kieltä taitaville. Johtaako nopea tekniikan kehitys yhteiskunnan jakaantumiseen ja eriarvoistumiseen myös joukkoviestinnässä? Osa yhteiskunnasta voi käyttää aiempaa paremmin sananvapauttaan, samalla kun toinen osa marginalisoituu ja kenties jopa syrjäytyy ainakin uutta tekniikka käyttävän joukkoviestinnän ulottumattomiin.

Samanaikaisesti markkinat muuttuvat joukkoviestinnän alalla. Kaupalliset mediatilat ovat ketjuuntumassa kansallisesti ja myös globaalisti. Suuret monikansalliset mediayritykset ovat ostaneet esimerkiksi useita suomalaisia kaupallisia paikallisradioasemia.⁸ Eri medialajit ovat myös yhdistymässä samaan yrityskokonaisuuteen. Esimerkkeinä tästä voidaan mainita vaikkapa Almamedia-konserni, johon kuuluu perinteisiä sanomalehtiä verkkojulkaisuineen (Aamulehti, maakunta- ja paikallislehtiä, talousuutisiin keskittyvä Kauppalehti Suomessa), kaupallisia tv-kanavia (MTV3 ja Subtv Suomessa sekä TV4 Ruotsissa) sekä kaupallisia radiokanavia (Radio Nova Suomessa). Almamedia toimii myös Internet-palveluntarjoajana (sekä modeemi- että laajakaistayhteyksillä) ja hyödyntää sisällöntuotantoaan myös verkkopalveluissa. Tämänkaltaisen keskittymiskehitys mahdollistaa sisällön ohjailun ja saattaa johtaa sisällön yksipuolistumiseen. Tämä on sananvapauden moniarvoisuuden kannalta ongelmallista.

Sananvapaus ja yksityiselämän suoja ovat viime aikoina joutuneet varsin usein vastakkain yhteiskunnallisessa keskustelussa ja myös käräjäsaleissa. Niin sanotun keltaisen lehdistön ja jossakin määrin

⁸ Esim. eurooppalaiset radioasemaketjut NRJ ja SBS Broadcasting. Suomalaisen paikallisradioiden ketjuuntumisen havaitsee selvästi myös Suomen Radioiden Liitto ry:n verkkosivuilta <http://www.radioliitto.fi/> kohdasta ”Jäsenasemat”.

muidenkin medioiden uutisointi on muuttunut osin skandaalihakui-
seksi, ja julkisuuden henkilöiden yksityiselämästä on tullut koko kan-
san keskustelunaihe. Tähän on johtanut juorulehdistön kilpailun lisään-
tyminen ja esimerkiksi niin sanottujen tosi-tv-ohjelmien yleistyminen
katselijoiden uteliaisuuden tyydyttäjinä. Mutta missä menee raja,
kuinka pitkälle sananvapauden nimissä voidaan raottaa yksityiselämän
suojaaja? Onko julkisuuden henkilöllä oikeutta vetäytyä julkisuudesta?
Milloin täytyvät kunnianloukkauksen tai yksityiselämää loukkaavan
tiedon julkistamisen rikosoikeudelliset tunnusmerkit?⁹

Sähköinen asiointi – tehokkuutta ja säästöjä

Suomi on halunnut olla kehityksen kärjessä maailmanlaajuisestikin
sähköisen hallinnon ja sähköisten verkkopalvelujen kehittämisessä.¹⁰
Sähköistä asiointia voidaan tarkastella sekä viranomaisten että kauppal-
listen palveluntarjoajien näkökulmasta.

Sähköistä viranomaisasiointia kehittämällä on pyritty lisäämään asi-
oinnin sujuvuutta, joutuisuutta ja tietoturvallisuutta viranomaisten toi-
minnassa. Sähköinen viranomaisasiointi nähdään yhtenä keinona vas-
tata kasvavien tehtävien ja vähenevien resurssien väliseen ristipainee-
seen. Sähköinen viranomaisasiointi merkitsee parhaimmillaan parem-
paa palvelua ja ajasta ja paikasta riippumatonta asiointimahdollisuutta
asiakkaille. Sillä voidaan tavoitella myös lisääntyvää tehokkuutta ja pal-
veluiden järjestämisen joustavuutta viranomaisen näkökulmasta. Säh-
köisen asioinnin lisääntyminen nostaa esille myös oikeudellisia haas-
teita: miten turvataan eri palvelukanavia käyttävien yhdenvertaisuus,
yksityiselämän, yksityisyyden ja henkilötietojen suoja sekä tietoturval-
lisuus sähköisessä asioinnissa (ks. esim. Kuopus 2002). Laajemminkin
voidaan kysyä, miten perustuslaissa turvattu hyvän hallinnon vaatimus
toteutuu sähköisessä hallinnossa. Eräs oikeudellisiakin ulottuvuuksia
sisältävä ongelma liittyy asiakkaiden luotettavaan tunnistamiseen: mil-
loin tunnistaminen on tarpeen, ja miten se voidaan tehdä luotettavasti?

⁹ Yksityisyyden ja sananvapauden suhteesta sekä mediaetiikasta ks. esim. Nordenstreng ja Heinonen 2002.

¹⁰ Ks. esimerkiksi Kohti hallittua murrosta – julkiset palvelut uudella vuosi-
tuhannella -toimintaohjelma 2001 sekä Matti Vanhasen hallituksen tieto-
yhteiskuntaohjelma <http://www.vnk.fi/vn/liston/vnk.lsp?r=41324&k=fi> .

Perinteisesti käsin tehtyä allekirjoitusta on pidetty luotettavana ja sähköiseen asiointiin on suhtauduttu epäilevästi. Viranomaisella ei kuitenkaan ole käytännössä mahdollisuutta varmistua omakätisen allekirjoituksen aitoudesta sen enempää kuin sähköpostiviestinkään lähettäjistä ilman erillistä varmennettua sähköistä allekirjoitusta.¹¹

Sähköisen kaupankäynnin kehittyminen asettaa myös lainsäätäjälle haasteellisen tehtävän. Kaupankäynnin sääntely rakentuu vielä osin kansalliselle sääntelylle, joka liittyy muun muassa kuluttajansuojaan, verotukseen, markkinointiin, tuotevastuuseen ja verkkotunnuksiin.¹² Miten taataan riittävä kuluttajansuoja silloin kun tietoverkkojen välityksellä ostetaan tavaroita ja palveluksia muista EU-maista tai EU:n ulkopuolelta? Määräytyykö tuotteiden verotus myyjän, ostajan vai kenties palvelimen sijaintimaan perusteella? Tulisiko saman tietosisällön arvonlisävero olla sama jakelumediasta riippumatta vai, kuten nykyisin, määräytyä jakelumedian perusteella?¹³ EU:n sisämarkkinoilla ja globaalistikin toimivien yritysten näkökulmasta korostuvat myös kilpailuoikeus ja erityisesti palveluiden ja tavaroiden vapaa liikkuvuus sisämarkkinoilla.

Henkilötietojen käsittely – tietoyhteiskunnan sampo?

Yksilöä koskevia tietoja on talletettu moniin hallinnollisiin ja kaupallisiin rekistereihin. Yksilöstä kerätään rutiininomaisesti arjen erilaisissa tilanteissa rekistereihin uusia tietoja samalla kun vanhoja tietoja päivitetään. Ihmisten kommunikoidessa verkossa ja käyttäessä verkkopalveluja heistä kerätään erilaisia tietoja. Verkossa asioidessaan yksilö jättää

¹¹ Sähköisen allekirjoituksen oikeudellista merkitystä sääntelee mm. laki sähköisistä allekirjoituksista (14/2003).

¹² Oikeudellinen ongelma verkkotunnuksissa liittyy erityisesti siihen, kenellä on perustelluin oikeus käyttää tiettyä verkkotunnusta globaalisti toimivilla markkinoilla. Esim. <http://www.sas.fi> ja <http://www.sas.biz/> vievät lentoyhtiö SAS:in verkkosivuille, sen sijaan <http://www.sas.com/> ja <http://www.sas.net/> liittyvät tietotekniikka-alan yrityksiin. Sähköiseen kaupankäyntiin liittyviä kysymyksiä on käsitellyt Suomen lainsäädännön näkökulmasta mm. von Willebrand (2002) ja Laine (2001).

¹³ Nykyisin paperimuotoisen kirjan arvonlisäveroprosentti on kahdeksan, mutta sama tietosisältö esim. cd-rompulla tai muulla tavoin sähköisesti hankittuna sisältääkin 22 % arvonlisäveroa.

myös tahtomattaan itsestään myöhemmin jäljitettävissä olevia tietoja. Tietoyhteiskunnassa informaation säilyvyys, muutettavuus ja liikutel-
tavuus ovat parantuneet, ja uuden teknologian myötä yksilöä koskevia
tietoja on yhä tehokkaampaa ja vaivattomampaa kerätä, jakaa ja analy-
soida eri tavoin. Henkilötietojen käyttötavat ja eri rekisterien verkot-
tuminen voivat muodostaa uhan yksityisyydelle ja tiedolliselle itsemää-
räämisosoikeudelle. (Yksityisyyden, henkilötietojen suojan ja tietojärjes-
telmien tulevaisuudesta ks. Korhonen 2003, 391–414.)

Suomen perustuslaissa turvataan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja
kotirauha sekä kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin sa-
laisuuden loukkaamattomuus. Perustuslain mukaan henkilötietojen
suojusta on säädettävä erikseen lailla.¹⁴ Julkisen vallan on pidättäydyttävä
loukkaamasta yksilöiden yksityiselämää. Lainsäätäjältä edellytetään
myös aktiivisia toimia, jotta yksityiselämää suojattaisiin muiden kuin
julkisen vallan aiheuttamilta loukkauksilta. (Ks. HE 125/2003 vp, 44.)
Yhteiskunnan informatisoitumisen myötä yksityisyyden perinteisten
osa-alueiden lisäksi on korostunut tiedollinen yksityisyys¹⁵ (Saarenpää
2004, 68). Uusista teknologioista huolimatta oikeus yksityiselämään
tulisi turvata tietoyhteiskunnassa. Suomen perustuslaissa turvataan
myös jokaisen oikeus henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomu-
uteen ja turvallisuuteen. Näin suojataan paitsi ihmisen tahdonvapautta
ja itsemääräämisosoikeutta myös fyysisistä vapautta sekä ruumiillista ja
henkistä koskemattomuutta. Henkilökohtainen koskemattomuus voi
vaarantua esimerkiksi henkilöön kohdistuvissa tarkastuksissa. (Suo-
men perustuslaki 731/1999 7 §; HE 309/1993 vp, 46–47.)

Mikä on henkilötietojen erilaisen käsittelyn helpotuttua yksilön
mahdollisuus määrätä itseään koskevista tiedoista ja niiden käytöstä?
Henkilötietolakia koskevassa lakiesityksessä mainitaan itsemääräämis-
oikeuden ja avoimuuden henkilötietojen käsittelyssä merkitsevän sitä,
että tietojen käsittelytoimet ensisijaisesti perustuisivat rekisteröidyn

¹⁴ Suomen perustuslaki (731/1999) 10 §. Henkilötietolain (523/1999) 1 §:
”Tämän lain tarkoituksena on toteuttaa yksityiselämän suojaa ja muita
yksityisyyden suojaa turvaavia perusoikeuksia henkilötietoja käsiteltäessä
sekä edistää hyvän tietojenkäsittelytavan kehittämistä ja noudattamista.”

¹⁵ Myös yksityisyyden perinteiset osa-alueet korostuvat. Esimerkiksi kamera-
valvonnan lisääntyvän käyttöönoton myötä korostuu yksilön oikeus fyy-
siseen yksityisyyteen.

suostumukseen. Suostumukseen sisältyy ajatus yksilön vapaudesta aidosti valita, antaaako hän tietoa vai ei, sekä oikeus saada riittävästi merkityksellistä tietoa päätöksenteon tueksi. (HE 96/1998 vp, 30, 38–39; henkilötietolaki 523/1999 3 § suostumuksen määritelmä ja 8 §.) Rekisteröidyt eivät kuitenkaan aina ole tietoisia siitä, että heistä kerätään tietoa. Henkilötietoja kootaan rekistereihin rekisteröityjen omien ilmoitusten ja toimien lisäksi myös viranomaisten ja muiden tahojen välisten tietojen luovutusten seurauksena. Tietojen pirstaleisuuden vuoksi on usein hyvin vaikeaa, ellei peräti mahdotonta, hahmottaa kokonaiskuvaa siitä, missä kaikissa rekistereissä ja mitä itseä koskevia henkilötietoja on talletettuna tai mihin kaikkiin rekistereihin itseä koskevia tietoja on mahdollista edelleen luovuttaa. Yksilön itseään koskevien tietojen kontrollointia heikentävät myös paineet tietojen kansainväliseen luovuttamiseen. Lainsäädännössä kuitenkin edellytetään, että henkilötietoja kerättäessä rekisteröidyn tulee olla tietoinen, kuinka hänen antamiaan tietoja tullaan käsittelemään ja käyttämään. Tämän informointivelvoitteen tarkoituksena on juuri parantaa rekisteröidyn mahdollisuutta käyttää oikeuksiaan, jotka liittyvät hänen henkilötietojensa käsittelyyn, sekä arvioida, onko hänen henkilötietojensa käsittely laillista ja asianmukaista. (Henkilötietolaki 523/1999 24 §; HE 96/1998 vp, 59.)

Tietoyhteiskunnassa henkilötietoja myydään ja näin niille tulee toissijaisia käyttäjiä. Myös julkinen sektori luovuttaa rekistereissään olevia tietoja kaupallisiin tarkoituksiin. Yksilöä koskevia tietoja luovutetaan esimerkiksi väestötietojärjestelmästä, johon yksilöllä on velvollisuus antaa tietoja ja johon myös tietyillä viranomaisilla on velvollisuus luovuttaa tietoja. (Henkilötietojen markkinoinnista ja perusoikeuksista ks. Korhonen 2003, 404–406.) Lähtökohtana on tietojen luovuttaminen väestötietojärjestelmästä kaupallisiin tarkoituksiin. Yksilön oikeus kieltää tietojensa luovutus toteutuu vasta yksilön aktiivisten toimien jälkeen. Oikeuksia, jotka edellyttävät yksilön aloitetta, käytetään kuitenkin ainoastaan rajoitetussa määrin käytännössä (Blume 2002, 18). Kaiken kaikkiaan yksilöllä on harvoin oikeus kieltää henkilötietojensa käyttö ja kyseenalaistaa näin lainsäädännöllä oikeutettu tietojen käsittely (Heinonen & Hannula 1999, 143–144). Mikä sitten on yksilön omistusoikeus itseään koskeviin tietoihin?

Henkilötietoja kerätessä ja luovutettaessa tulisi huomioida lainsäädännön asettamat vaatimukset henkilötietojen käyttötarkoitussidonnaisuudesta ja henkilötietojen käsittelyn tarpeellisuudesta. Henkilötietoja tulisi siis käyttää vain ennalta määritellyn henkilötietojen käsittelyn tarkoituksen mukaisesti, ja kerättyjen tietojen tulisi olla tämän määritellyn tarkoituksen kannalta tarpeellisia, eivätkä ne siis saisi olla esimerkiksi liian laajoja. (Henkilötietolaki 523/1999 7 § ja 9 §; HE 96/1998 vp, 38, 42.) Vaatimukset käyttötarkoitussidonnaisuudesta ja tarpeellisuudesta eivät aina kuitenkaan välttämättä toteudu täysimääräisesti tilanteessa, jossa henkilötietoja luovutetaan alkuperäisestä poikkeavaan tarkoitukseen. Käsiteltävien henkilötietojen tulee lainsäädännön mukaan olla myös virheettömiä, eli tiedot eivät saa olla virheellisiä, epätäydellisiä tai vanhentuneita (Henkilötietolaki 523/1999 9§). Henkilön yksityiselämän suojan kannalta on tärkeää, ettei hänestä pääse leviämään virheellisiä tietoja – tietoyhteiskunnassa kun sekä oikea että virheellinen informaatio leviävät nopeasti. Lainsäädännössä asetetaan rekisterinpitäjälle velvollisuus korjata virheellinen tieto sekä omaloitteisesti että rekisteröidyn vaatimuksesta. Rekisterinpitäjällä on myös velvollisuus estää yksilön yksityisyyden suojaa tai oikeuksia vaarantavan virheellisen tiedon leviäminen. (Henkilötietolaki 523/1999 29 §.) Luovutusten aiheuttaman tietojen pirstaleisuuden vuoksi tietojen korjaaminen ja virheellisen tiedon leviämisen estäminen ei kuitenkaan ole helppoa.

Syyskuun 2004 alusta voimaan tulleella sähköisen viestinnän tietosuojalalla (516/2004) pyritään jälleen vastaamaan uusiin tekniikan mukanaan tuomiin haasteisiin sääntelemällä muun muassa tunnistamistietojen, evästeiden ja muiden palvelun käyttöä kuvaavien tietojen sekä paikkatietojen käsittelystä. Tavoitteena on sekä edistää sähköisten palvelujen kehittämistä ja leviämistä että varmistaa palvelujen käyttäjille kuuluvien oikeuksien toteutuminen. Lainsäädännön keskeisenä pyrkimyksenä on parantaa kansalaisten luottamusta informaatioyhteiskunnan palveluihin. Tällä lakiuudistuksella, kuten lainsäädännöllä usein, yksityiselämän suojaaminen pyritään sovittamaan yhteen yhteiskunnan muiden intressien ja tietotarpeiden kanssa. (Ks. HE 125/2003 vp.) Tiedollinen itsemäärääminen ja yksityisyys eivät voi tietoyhteiskunnassa olla rajoittamattomia periaatteita. Mitkä sitten

ovat yksityisyyden ja tiedollisen itsemääräämisen rajat tietoyhteiskunnassa? Teknologia ja yhteiskunnan muutos luovat jatkuvasti uusia uhkakuvia yksityiselämän suojaaja ja yksilön tiedollista itsemääräämisoikeutta ajatellen. Tietoyhteiskunnassa yksilön oikeuksien toteutumiseen on jatkuvasti kiinnitettävä huomiota.

Yksilöiden valvonta – yksityisyyden rajat

Tämän päivän yhteiskuntamme on sanottu täyttävän valvontayhteiskunnan kolme edellytystä, jotka ovat laajat henkilötietojärjestelmät, kehittyneet tietoverkot sekä yhtenäinen henkilöiden tunnistusratkaisu, josta esimerkkinä on henkilötunnus (Korhonen 2003, 399). Yksilöitä valvotaan nimenomaan tietojen avulla ja valvonnan kohteena on usein yksilöä kuvaavista tiedoista muodostuva digitaalinen versio eikä fyysinen ihminen. Tietoyhteiskunnan valvonnasta puhutaan usein näkyvämmänä valvontana, jolla tarkoitetaan sitä, ettei yksilö itse aina tiedä tulevansa valvotuksi. (Heinonen 2001, 111.) Käsitys erilaisten uhkien lisääntymisestä muokkaa asenneilmapiiriä valvonnalle suotuisampaan suuntaan. Uhkiin vastataan tiukentamalla valvontaa. Erityisesti turvallisuudesta on luotu oikeuttamisperuste monenlaiselle valvonnalle, mutta valvontaa toteutetaan myös tehokkuuden ja taloudellisuuden nimissä. Yksilöistä kerätään tietoja ja heitä valvotaan kansalaisina, kuluttajina, työntekijöinä sekä yhä enenevässä määrin paikasta toiseen liikkuvina matkustajina. (Valvonnasta tietoyhteiskunnassa ja yksilöiden valvonnasta kansalaisena, kuluttajana ja työntekijänä ovat kirjoittaneet mm. Heinonen & Hannula 1999.)

Valvonnalla pyritään vaikuttamaan väärinkäytöksiin. Kansalaisia koskevien tietojen laillisia käsittelymahdollisuuksia on esimerkiksi etuuksien myöntämisedellytysten valvomiseksi laajennettu koko ajan (Heinonen & Hannula 1999, kansalaisten valvonnasta ks. esim. 65–81). Viime vuosina viranomaisten välinen tietojen vaihto sekä tietojen yhteiskäyttö ovat lisääntyneet (ks. Viranomaisten välinen tiedonkulku 2003). Myös salassa pidettäviä tietoja voidaan perustellusta syystä luovuttaa viranomaiselta toiselle yhä helpommin. Valvontaviranomaisilla, ja erityisesti poliisilla, on jatkuvasti yhä paremmat valtuudet itse kerätä tietoja sekä saada muilta tahoilta tietoja valvontatarkoituksissa. Tietojen saantia helpottaa myös tiettyjen viranomaisten suorat pääsyt

toisten viranomaisten rekistereihin. Tekniikka on tehnyt valvonnasta viranomaisen päätehtävään läheisesti liittyvän tehtävän.

Tiedot kuluttajien kulutustottumuksista ovat tietoyhteiskunnassa hyvin arvokkaita. Kauppaketjujen asiakaskorttien käyttämisen avulla kauppaketjut saavat jatkuvasti lisääntyvää ja päivittyvää tietoa kuluttajien mieltymyksistä. Kuluttajista kerättyjen tietojen analysoinnin tarkoituksena voi olla mainonnan tarkempi kohdentaminen tai kuluttajien luokittelu tärkeisiin ja vähemmän tärkeisiin asiakkaisiin. Tarkoituksena on toiminnan suunnittelu ja ennakointi sekä kuluttajien kulutustottumuksiin vaikuttaminen. Eräs houkutteleva valvonnan keino on erilaisen kuluttajaprofilien muodostaminen. Profiloinnissa yksilöstä muodostetaan kuva eri lähteistä saaduista tiedoista profiilin muodostajan toiminnan tavoitteiden mukaisesti (Heinonen & Hannula 1999, 153, profiilin ja profiloinnin määritelmä). Sähköisten palvelujen käyttäjien profilointi mahdollistuu esimerkiksi, jos evästeiden tietoja yhdistetään rekisteröitymisen yhteydessä kerättyihin tietoihin. Sähköisen viestinnän tietosuojalakehdotuksessa nostetaan esille sähköiseen viestintään liittyvien tietojen käyttö profilointiin ja katsotaan, että profilointia on yksityisyyden suojan turvaamiseksi rajoitettava (HE 125/2003 vp, 10, 32).

Heinosen ja Hannulan mukaan työn valvonnasta on siirrytty työntekijän valvontaan. Työnantajia kiinnostavat työntekijöiden henkilökohtaiset ominaisuudet ja piirteet sekä heidän käyttäytymisensä. (Heinonen & Hannula 1999, 100.) Tarpeellisuusvaatimuksen mukaisesti työnantaja saa käsitellä työntekijästä kuitenkin ainoastaan välittömästi työntekijän työsuhteen kannalta tarpeellisia tietoja (Laki yksityisyyden suojasta työelämässä 759/2004 3 §). Työntekijästä ja työnhakijasta saadaan tietoa erilaisten testien ja valvontakeinojen avulla. Työnantajalle turvataan myös tietyissä tapauksissa mahdollisuuksia saada viranomaisilta tietoja, kuten laissa turvallisuusselvityksistä (177/2002) ja laissa lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä (504/2002). Työntekijän huumetestit vaikuttavat yksityiselämän suojan lisäksi myös henkilökohtaisen koskemattomuuden suojaan. Yksityisyyden suojasta työelämässä vuonna 2004 annetun lain (759/2004) esitöissä työntekijän huumetestauksen hyväksyttävyyttä perustellaan huumeiden käytön torjunnalla ja muiden henkilöiden tai yleisen turvallisuuden takaami-

sella, joita voidaan pitää painavina yhteiskunnallisina ja perusoikeusjärjestelmän mukaisina tarpeina rajoittaa perusoikeuksia (HE 162/2003 vp, 5). Työntekijän huumausaineiden käyttöä koskevien tietojen ja työntekijän muiden henkilötietojen käsittelyn edellytysten lisäksi lakiin sisältyy säännöksiä testien ja tarkastusten suorittamisesta, kameravalvonnasta työpaikoilla sekä edellytyksistä, joiden perusteella työnantaja voi hakea esille ja avata työntekijän sähköpostia. Kysymykset koskevat useita yksilön perusoikeuksia ja nostavat esille monia kysymyksiä: Kuinka pitkälle työnantajan työnjohto- ja valvontaoikeuden voidaan katsoa ulottuvan suhteessa työntekijään? Mikä on työntekijän yksityiselämän suojan ja muiden perusoikeuksien ydinalue, jota ei missään tilanteissa saa loukata? Mikä on aidon suostumuksen mahdollisuus työntekijän ja työnantajan välisessä suhteessa?

Tekniikat ihmisten tunnistamiseksi palvelujen käyttäjinä sekä valvontatarkoituksissa kehittyvät nopeasti, ja myös niiden käyttö lisääntyy koko ajan. Maailmantilanteen muutos on vahvistanut matkustajien liikkumisen valvontaa. Tämä on nostanut esille kysymykset esimerkiksi sormenjälkitunnistuksen ja valokuvatunnistuksen tekniikoiden käytöstä matkustajien valvonnassa sekä passien biotunnisteista. Biometrisen tunnistamisen avulla ihminen tunnistetaan luotettavasti tietyn fyysisen, muuttumattoman, ominaisuuden perusteella. Näistä uusista tunnistustekniikoista on luotettavina ja tietoturvaa parantavina toki hyötyä myös yksilöille, mutta samalla ne myös luovat haasteita yksityisyyden suojaamiseen. (Ks. Sähköisen tunnistamisen menetelmät ja niiden sääntelyn tarve 2003.) Uusien vahvojen tunnistamistekniikoiden huumassa on muistettava, että myös monet vanhat tunnistamistekniikat, kuten kuvallinen henkilökortti, voivat olla monessa tilanteessa riittävän varma ja luotettava tunnistuskeino. Henkilön fyysisiin ominaisuuksiin perustuva tunnistaminen antaa mahdollisuuden ihmisten valvontaan niin, etteivät he välttämättä edes tiedä, että heitä valvotaan. Yksityisyyden suojan ja tiedollisen itsemääräämisen kannalta on tärkeää, että yksilö tietää, koska häntä valvotaan. Avoimuus on huomioitava myös yhä lisääntyvässä kameravalvonnassa, jota on muun muassa kaupoissa, takseissa, maanteillä sekä työpaikoilla. Yksityisen ja julkisen alueen rajat hämärtyvät yhteiskunnassa, jossa valvova silmä ulottuu yhä laajemmalle. Kuinka pitkälle anonyyminä toimiminen on mahdollista tietoyhteiskunnassa,

jossa uusia tunnistamistekniikoita kehitetään ja valvonta lisääntyy jatkuvasti, ja kuinka pitkälle sen tulisi olla mahdollista?

Valvontavaltaa ja oikeuksia tietojensaantiin on asteittain lisätty. Nämä asteittaiset muutokset ovat hämärtäneet kokonaiskuvaa siitä, kuinka yksityisyyden kunnioittamisesta on siirrytty valvonnan legitimointiin erilaisten intressien perusteella. Valvonnan hyväksyttävyyttä tulee aina tarkastella suhteessa tarpeisiin rajoittaa perusoikeuksia. Ensisijaisesti tulisi aina selvittää ja käyttää vähemmän yksityisyyteen puuttuvia keinoja. (Ks. HE 162/2003 vp, 5.) Lainsäädännön tehtävänä on asettaa rajat tietoyhteiskunnan toiminnalle ja purkaa eri intressien välisiä ristiriitoja. Valvonnan legitimitettiin arvioitaessa on yksityisyyden suojan lisäksi huomioitava myös esimerkiksi perusoikeutena turvattun yhdenvertaisuuden toteutuminen (Suomen perustuslaki 731/1999 6 §). Valvonnan vaarana on sosiaalisten erottelujen teko, yksilöiden luokittelu erilaisiin kategorioihin, yksilöiden syrjintä ja näiden myötä yksilöiden yhdenvertaisuuden mureneminen (ks. Lyon 2003). Tulevaisuuden uhkakuvana on nähty esimerkiksi yksilöä koskevan geneettisen tiedon yhä mittavampi käyttö ihmisten luokitteluun eri tarkoituksia varten.¹⁶ Aina on kysyttävä, mikä on valvonnan tarkoitus ja kuinka tehokasta valvonta on saavutettavaan tavoitteeseen nähden.

Sähköpostiviestit – roskapostia ja haittaohjelmia?

Yleistyessään 1990-luvulla sähköposti merkitsi nopean, osittain jopa ajasta ja paikasta riippumattoman sekä suhteellisen edullisen yhteydenpitovälineen käyttömahdollisuutta. Sähköpostin käyttöä hankaloittaa kuitenkin roskapostin sekä erilaisten haittaohjelmien ja virusten lisääntynyt osuus sähköpostiliikenteestä. Vaikka Suomessa on jo usean vuoden ajan ollut kiellettyä lähettää yksityishenkilöille suoramarkkinointiin liittyvää sähköpostia ilman etukäteen asiakkaalta hankittua suostumusta, markkinointiin liittyvän roskapostin määrän on jo arvioitu

¹⁶ Laissa yksityisyyden suojasta työelämässä (759/2004) säädetään, ettei työnantaja saa edellyttää työntekijältä osallistumista geneettiseen tutkimukseen eikä työnantajalla ole myöskään oikeutta tietää, onko työntekijälle tehty geneettinen tutkimus. Yleisessä keskustelussa tulevaisuuden uhkana on kuitenkin nähty geneettisen tutkimustiedon käyttö esimerkiksi vakuutustoiminnassa.

Suomessakin ylittäneen muun, sinänsä toivottavan sähköpostiliikenteen määrän.¹⁷ Roskapostin määrää ei pysty vähentämään Euroopan unionin yhteinen sääntelykään, koska valtaosa roskapostista lähetään Yhdysvalloista tai muualta Euroopan ulkopuolelta. Siellä sananvapauden käsitteen piiriin katsotaan kuuluvan myös oikeus markkinointiviestintään, eikä sähköisillä välineillä tapahtuvaa markkinointia ole katsottu voitavan rajoittaa. Roskapostin määrän eksponentiaalinen lisääntyminen on kuitenkin johtanut keskusteluun rajoitusten tarpeellisuudesta myös Yhdysvalloissa.

Roskapostin määrän kasvuun on vaikuttanut merkittävästi myös erilaisten tietokonevirusten ja matojen avulla tapahtuva roskapostin lähettämistä koskevien rajoitusten kiertäminen. Virus tai mato valtaa sähköpostiviestin vastaanottajan koneen ja käyttäjän huomaamatta lähettää markkinointiviestejään käyttäjän koneelta löytyviin osoitteisiin liittäen usein myös viestiin lähettäjätiedot valtaamansa koneen osoitteistosta. Roskapostin lisääntyminen on johtanut ohjelmallisten roskapostisuodattimien käyttöönottoon. Ne yrittävät päätellä viestien sisällöstä, sisältävätkö ne roskapostia. Todisteellisesti roskaposteja lähettäneiltä palvelimilta eivät kaikki sähköpostipalvelimet enää suostu vastaanottamaan sähköpostiviestejä. Roskapostien määrän vähentämiseksi on esitetty sähköpostiviestien maksullisuutta; pieni viestikohtainen maksu tekisi massaroskopostituksesta kannattamatonta. Ongelmaksi jää, miten voidaan varmistua siitä, etteivät roskapostittajat pääse käyttämään hyväkseen muiden käyttäjien koneita virusten ja matojen avulla. Oikeudellisen sääntelyn mahdollisuudet jäävät tässä väistämättä riittämättömiksi; pääpaino ongelmanratkaisussa tulee olemaan sähköpostiohjelmien ja tietoliikennestandardien kehittämisessä.

Myös haitallisten, vahinkoa aiheuttamaan pyrkivien virusten määrä on merkittävästi kasvanut. Uusia haitallisia ja laajasti tietoverkoissa leviäviä viruksia ja matoja syntyy pikemminkin viikoittain kuin kuu-kausittain. Globaalissa Internet-verkossa ei ole juurikaan merkitystä sillä seikalla, että tietokonevirusten valmistaminen ja hallussapito on Suomessa rikoslaisa säädetty rangaistavaksi. Rikossääntelyllä ei

¹⁷ Kielto oli jo laissa yksityisyyden suojasta televiestinnässä ja teletoiminnan tietoturvasta (565/1999), ja nykyisin se sisältyy sähköisen viestinnän tietosuojalakiin (516/2004).

globaalistikaan voida saavuttaa merkittävää vaikutusta virusten määrään, ellei samanaikaisesti pystytä myös lisäämään valvontaa.

Sähköpostin luotettavuus ja myös käyttökelpoisuus viestintävälineenä heikkenee, kun viestin otsikkokenttään merkittyyn lähettäjän nimeen ei aina voida luottaa ja kun sinänsä luotettavilta ja tutuilta tahoilta saapuvat sähköpostiviestit voivat sisältää viruksia. Tämä asettaa haasteen kehittämään sekä sähköpostijärjestelmiä että lainsäädäntöön perustuvia globaaleja ratkaisuja.

Tekijänoikeudet – kilpajuoksua ja voiton maksimointia

Tekijänoikeus antaa omaperäisen teoksen tekijälle yksinoikeuden päättää teoksensa taloudellisesta hyödyntämisestä, kappaleiden valmistamisesta. Tietotekniikan kehitys ja erityisesti digitalisoituminen ovat merkinneet tiedon tallentamisen ja kopioimisen helpottumista.¹⁸ Osaltaan tämä on johtanut uuden tekniikan käyttämiseen myös tekijänoikeuksia loukkaavalla tavalla sekä kaupallisesti että ei-kaupallisesti. Tekijänoikeuksien haltijat ovat vastanneet haasteeseen kehittämällä erilaisia teknisiä suojausjärjestelmiä, joiden avulla voidaan ehkäistä tekijänoikeuksia loukkaavaa ja rikollista toimintaa ja samalla maksimoida saavutettava taloudellinen hyöty esimerkiksi markkinoita alueellisesti jakamalla.¹⁹

Ongelmalliseksi asetelman tekee, että tekijänoikeuden alaisten teoskappaleiden hinnoittelu ei aina vastaa potentiaalisten asiakkaiden näkemystä tuotteen tuomasta lisäarvosta. Tekijänoikeudet eivät läheskään aina enää turvaa alkuperäisen teoksen tekijän taloudellista toimeentuloa, vaan tekijänoikeuksien haltijoina toimivien, usein kaupallisten suuryritysten, voiton maksimointitavoitteita. Tämä on ollut omiaan luomaan eräänlaista kapinahenkeä kuluttajien keskuudessa.

Tekijänoikeuksia valvovat järjestöt ovat viime vuosikymmeninä laajentaneet aktiivisesti tekijänoikeuden alaisten teoskappaleiden

¹⁸ Suomessa vuoden 2004 alkukuukausina myytyjen musiikkitalenteiden määrä on laskenut edellisestä vuodesta merkittävästi. Tekijänoikeusjärjestöt pitävät syynä laittoman kopioinnin lisääntymistä ja musiikkikappaleiden ylikulumista radiokanavien soittolistoilla.

¹⁹ Esimerkiksi dvd-levyjen aluekoodaus mahdollistaa sekä eriaikaisen markkinoille laskemisen että hinnoittelun eri alueiden markkinat ja maksukyky huomioiden.

käytön valvontaa. Julkisuutta ovat saaneet järjestöjen vaatimukset tekijänoikeuskorvausten maksuvelvollisuudesta takseissa tai esimerkiksi kampaamoissa ja muissa pienyrityksissä kuunneltavista radiolähetyksistä. Samoin tekijänoikeusmaksuihin liittyvät kiistat ovat supistaneet merkittävästi reaaliaikaisten radiolähetysten lähettämistä Internetissä. Tekijänoikeusjärjestöt ovat edellyttäneet erillistä korvausta reaaliaikaisista Internet-lähetyksistä sen lisäksi, mitä saman ohjelman samanaikaisesta lähettämisestä radiotaajuuksilla jo maksetaan. Tähän on pyritty, vaikka Internet-lähetyksen kuuntelijoiden määrä olisikin merkityksellisen varsinaisia radiolähetyksiä kuunteleviin verrattuna.

Teknistä suojausta käytetään myös estämään laitonta kopiointia esimerkiksi cd-levyissä siten, että levyjen sinänsä tekijänoikeuksia kunnioittava kuuntelu vaikeutuu tai tulee jopa mahdottomaksi.²⁰ Niin ikään tietokoneohjelmistojen osalta vallitseva tekijänoikeuskäytäntö on ongelmallinen. Ohjelmiston ostaja ei saakaan omistusoikeutta itse ohjelmistoon, vaan ainoastaan rajoitetun käyttöoikeuden. Käyttöoikeutta valvotaan teknisin keinoin pyrkimällä estämään ohjelmistojen asentaminen useampaan koneeseen kuin käyttöoikeus on hankittu. Äärimmillään vietyinä ohjelmisto tarkkailee tietokonetta, johon se on asennettu, ja jos tietokonelaitteistoon tehdään liian monta teknistä muutosta (esim. yksittäisen viallisen komponentin vaihto tai laajennus), ohjelma lakkaa toimimasta ja edellyttää uutta rekisteröintiä. Myös ohjelmistolisensseihin usein sisältyvää kieltoa myydä edelleen käyttöoikeus tietokoneen myynnin yhteydessä tai erikseen voidaan pitää oikeudelliselta kannalta ongelmallisena. Teoksen sisältävän tallennusvälineen kopioinninestojärjestelmät voivat estää myös tarpeellisten ja sinänsä suomalaisen tekijänoikeuslain mukaisten varmuuskopioiden tekemisen (vaikkapa lasten käyttöön hankitun suhteellisen arvokkaan tietokonepelin tai musiikkia sisältävän cd-levyn varmuuskopiointi). Suomessa teknisen suojauksen kiertäminen on uuden tekijänoikeuslakiesityksen mukaan sallittua ainoastaan, jos aineistoa ei muulla tavoin voida saada hyödynnettyä (HE 28/2004 vp).

²⁰ Levyt valmistetaan standardeista poiketen, jolloin kaikki cd-levyjä soittavat laitteistot ja ohjelmistot eivät tunnista niitä (esim. autojen cd-soittimet ja tietokoneiden cd-asemat).

Tekijänoikeuksien vahva suoja voi olla uhka myös sananvapaudelle – jos ei mielipiteen ilmaisuvapauden näkökulmasta niin ainakin sananvapauteen kuuluvan mielipiteiden vastaanottamisen näkökulmasta (tekijänoikeuksista perusoikeuksien näkökulmasta ks. Koillinen & Lavapuro 2002). Tekijänoikeuksien maksimaalinen suoja voi kääntyä järjestelmän alkuperäistä tavoitetta vastaan. Hyvä tekijänoikeuksien suoja luo edellytykset uusien teosten luomisessa vaadittavan luovuutta tukevan ilmapiirin säilymiselle. Liian vahva ja ajallisesti kovin pitkä tekijänoikeuksien suoja voi puolestaan vaikeuttaa uutta luovaa toimintaa sekä myös tiedon leviämistä. Tieteen ja taiteen vapaus tuleekin turvata perustuslain edellyttämällä tavalla.

Tekijänoikeuksien haltijoiden edellä kuvattu toiminta tekijänoikeuksien suojan turvaamiseksi voidaan kuitenkin kokea yksipuoliseksi, vain taloudellisen tuoton maksimointiin tähtääväksi toiminnaksi, joka vaikeuttaa teoskappaleiden käyttämistä siihen tarkoitukseen, johon ne on hankittu. Tekijänoikeuksien suojan tehostumiseen tähtäävä toiminta onkin johtanut siihen, että koetaan jopa oikeudenmukaisena tällaisen toiminnan vastustaminen ja haittaaminen. Teknisen suojauksen tason nousu nähdään siten enemmänkin haasteena uusien suojauksen purkumenetelmien kehittämiseksi. Tekniset suojauskeinot eivät näin anna ainakaan kattavaa suojaa tekijänoikeuksien alaisille teoskappaleille, vaan ne toimivat usein lähinnä hidasteina laittoman materiaalin leviämiseksi.

Tekijänoikeussäätelyn keskeisenä tehtävänä onkin huolehtia sekä tekijänoikeuksien haltijoiden että tekijänoikeuksilla suojattujen teoskappaleiden käyttäjien intressien yhteensovittamisesta, jotta tarpeeton kilpajuoksu voidaan lopettaa.

Säätelyn kehittämishaasteita

Olemme edellä nostaneet esiin joitakin esimerkkejä niistä oikeudellisista haasteista, joita tietoyhteiskunnan megatrendit aiheuttavat. Nämä oikeudelliset jännitteet kytkeytyvät monin tavoin muihin globalisoituvan tietoyhteiskunnan haasteisiin esimerkiksi talouden, politiikan, kulttuurin ja kommunikaation alueilla. Kysymys on kaiken kaikkiaan kehityksestä perinteisemmästä oikeusvaltiosta sellaiseksi hyvinvointi-

valtioksi, jossa informaatio-oikeudelliset pelisäännöt ovat entistä tärkeämpiä.

Makrotasolla haasteet liittyvät erityisesti globaalin toiminnan ja kansallisen järjestelmän keskinäisiin suhteisiin sekä yksilön ja yhteisöjen välisiin suhteisiin. Globalisoituva talous merkitsee suuria ylikansallisia yrityksiä, globaalin kilpailun voimistumista, kansallisen suvereniteetin heikkenemistä ja erilaisten toimintojen maailmanlaajuistumista (Webster 2002, 267–268). Maailmalla on siten nykyään entistä paremmat keinot tuottaa vaurautta (Kasvio, Tietoyhteiskunta.fi/8.3.2004). Samalla kuitenkin kansallisvaltion mahdollisuudet hallita taloutta ja harjoittaa omaa politiikkaa heikkenevät. Kansallisvaltiolle jää tietysti edelleen tärkeä rooli järjestyksen ylläpitäjänä alueellaan, samoin koulutus- ja hyvinvointipalvelujen tuottajana sekä tietenkin kansalaisten identiteetin perustana (esim. Webster 2002, 74–75, 82). Pelkästään kansallisen sääntelyn avulla ei kuitenkaan enää kyetä kehitykseen tai sen suuntaan juurikaan vaikuttamaan. Tarvitaan globaalia sääntelyä, mikäli kehitystä ei haluta jättää pelkästään ylikansallisten, kasvottomien markkinavoimien määrättäväksi. Kehityksen kannalta ei ole samantekevää, tapahtuuko sääntely ylikansallisten yritysten omasta toimesta, niiden keskinäisten sopimusten kautta (*bottom up*) vai ylikansallisen oikeudellisen sääntelyn avulla (*top down*). Jatkuvaa muutosta vaativan globaalitalouden ja tietynlaista pysyvyyttä ja yhteisöllisyyttä kaipaavan kansalaisen tarpeet on kyettävä sovittamaan yhteen makrotasolla. Asiaan on viime aikoina kiinnitetty huomiota globaalin talouden (ks. esim. WTO 2003) sekä sitä tukevan tietoyhteiskuntakehityksenkin (esim. WSIS 2003, Declaration of Principles ja WSIS 2003, Plan of Action) osalta.

Yhdentyvän talouden ja tietoyhteiskuntakehityksen sääntelyongelmiin on pyritty vastaamaan myös alueellisella tasolla, esimerkiksi EU:ssa. Globaali toimintaympäristö on kuitenkin olennaisesti muuttanut myös sääntelyrakenteita ja -tarvetta tavalla, joka vaatii uusien sääntelymekanismien käyttöä. Globaalin, alueellisen (esim. EU:n) ja kansallisen tason sääntelyjärjestelmiä joudutaan sovittamaan yhteen. Tämä merkinnee globaalin sääntelyn lisäämistä ja edellytysten luomista sen avulla alueellisen ja kansallisen sääntelyn toimivuudelle.

Tekniikan kehittyminen ja yhteiskunnan tietoteknistyminen luovat uusia sääntelytarpeita sekä välittömästi että yhteiskunnan rakenteisiin. Käytännössä on havaittu, ettei oikeudellinen sääntely voi kovinkaan helposti kulkea tekniikan kehityksen kärjessä. Kehitys ei yleensä noudata sääntelyn pohjana olevia visioita ja ajatuksia vaan kulkee luovuuden ja markkinavoimien ohjaamina omia osin ennalta arvaamattomia polkujaan. Informaatioyhteiskunnan oikeudellisessa sääntelyssä tulisi pyrkiä tekniikkaneutraaleihin sääntelyratkaisuihin.

Mikrotason haasteet näkyvät lain soveltamisen ongelmissa. Tietoyhteiskunnassa henkilötietojen käsittelyn ja yksilöiden valvonnan tekniset menetelmät ovat kehittyneet, helpottuneet ja näiden myötä lisääntyneet. Valvonnan ja tietojen käsittelyn tavat aiheuttavat haasteita yksityisyyden suojan ja tiedollisen itsemääräämisoikeuden toteutumiseksi, varsinkin kun sekä henkilötietojen kerääminen että yksilöiden valvonta ovat usein näkymätöntä ja huomaamatonta arkirutiineihin kiinnittyntä toimintaa. Keskeisenä kysymyksenä on henkilön mahdollisuus määrätä itseään koskevista tiedoista ja niiden käytöstä. Tiedollinen itsemääräämisoikeus ja yksityisyyden suoja voivat tietoyhteiskunnassa joutua ristiriitaan muun muassa turvallisuuden, taloudellisuuden, tehokkuuden ja kaupallisten intressien kanssa. Erilaisia ratkaisuja pohdittaessa on punnittava eri oikeuksien painoarvoa ja samalla pyrittävä tasapainottamaan eri oikeuksia sekä purkamaan eri intressien välisiä ristiriitoja. Henkilötietojen käsittelyn ja valvonnan hyväksyttävyyttä ja suhteellisuutta tulee aina tarkastella suhteessa perusoikeuksien toteutumiseen. Lainsäädännön tavoitteiden toteuttamiseksi on kiinnitettävä huomiota koulutukseen ja tiedottamiseen, jotta lainsäädännössä taatut yksilön oikeudet itseään koskeviin tietoihin voisivat aidosti toteutua myös erilaisissa reaali maailman käytännöissä.

Yksi tietoyhteiskuntakehityksen haaste kohdistuu myös oikeustieteelliseen tutkimukseen. Tietoteknisen kehityksen ja oikeusjärjestelmän välisiä makro- ja mikrotason vuorovaikutuksia ja niiden sääntelyä koskee erityinen tiedontarve. Globaalissa toimintaympäristössä tapahtuva tietoyhteiskuntakehitys luo oikeudellisten intressien välisiä monimutkaisia jännitteitä, joita koskevassa tutkimuksessa erilaisten oikeudellisten punninta- ja harkintamekanismien analysointi on entistä tärkeämpää.

Lähteet

- Anttiroiko A.-V., Aro J. & Karvonen E. 2000. Tietoyhteiskunnan oppihistorialliset lähtökohdat. Teoksessa M. Vuorensyrjä & R. Savolainen (toim.) Tieto ja tietoyhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus, s. 21–41.
- Aro J. 2000. Tietoteknologinen kehitys ja yhteiskunnallinen muutos. Teoksessa M. Vuorensyrjä & R. Savolainen (toim.) Tieto ja tietoyhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus, s. 139–157.
- Blume, P. 2002. Protection of informational privacy. Copenhagen.
- Castells, M. 1996. The rise of the network society. The information age: economy, society and culture. Volume I. Oxford: Blackwell.
- Castells, M. & Himanen, P. 2001. Suomen tietoyhteiskuntamalli. Helsinki: WSOY.
- Hallberg, P., Karapuu, H., Scheinin M., Tuori, K. & Viljanen, V.-P. 1999. Perusoikeudet. Helsinki: Werner Söderström lakitieto.
- Hallituksen esitys Eduskunnalle henkilötietolaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi, HE 96/1998 vp.
- Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi yksityisyyden suojasta työelämässä ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta, HE 162/2003 vp.
- Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta, HE 309/1993 vp.
- Hallituksen esitys Eduskunnalle sähköisen viestinnän tietosuojalaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi, HE 125/2003 vp.
- Heinonen, R. 2001. Digitaalinen minä. Helsinki: Edita.
- Heinonen, R. & Hannula I. 1999. Valvonta tietoyhteiskunnassa. Helsinki: Edita.
- Heiskanen, V. 2000. Globalisaation haasteet oikeustutkimukselle. Oikeus 4/2000, s. 453–462.
- Kasvio, A. 2004. Tietoyhteiskunta.fi, hmm....? Viitattu 17.11.2004 <http://www.tietoyhteiskunta.fi/=uutiset/150172>
- Katsh, M. E. 1995. Law in a digital world. New York: Oxford University Press.
- Kohti hallittua murrosta – julkiset palvelut uudella vuosituhannella. Tietoyhteiskunta-asiain neuvottelukunnan asettaman hallinnon sähköisen

- asioinnin jaoston laatima julkisen hallinnon sähköisen asioinnin toimintaohjelma 2002–2003. Tietoyhteiskunta-asiain neuvottelukunta 2001. Viitattu 17.1.2004 <http://www.vm.fi/tiedostot/pdf/fi/40642.pdf>
- Koillinen, M. & Lavapuro, J. 2002. Tekijänoikeudet tietoyhteiskunnassa perusoikeusnäkökulmasta. Teoksessa H. Kulla ym. (toim.) Viestintäoikeus. Helsinki: WSOY lakitieto, s. 335–355.
- Korhonen, R. 2003. Perusrekisterit ja henkilötietojen suoja. Informaatiooikeudellinen tutkimus yksityisyyden suojasta yhteiskunnan perusrekistereiden käsittelyssä. Acta Universitatis Lapponiensis 51. Rovaniemi.
- Kultalahti, J. 2000. Tietotekniikka julkisoikeuden opetuksessa. Teoksessa J.-M. Heimonen & M. Ruohonen (toim.) Pertti Järvinen 60 vuotta – Työtä tieteen hyväksi. Tampere, s. 105–116.
- Kuopus, J. 2002. Sähköinen hallinto, tietoturvallisuus ja yksityisyyden suoja. Teoksessa H. Kulla ym. (toim.) Viestintäoikeus. Helsinki: WSOY lakitieto, s. 213–246.
- Laine, J. 2001 (toim.) Verkkokauppo-oikeus. Helsinki: WSOY.
- Lyon, D. 2003. Surveillance as social sorting. Computer codes and mobile bodies. Teoksessa D. Lyon (toim.) Surveillance as social sorting, Privacy, risk and digital discrimination. London: Routledge, 13–30.
- Mattelart, A. 2003. Informaatioyhteiskunnan historia. Tampere: Vastapaino.
- Nieminen, H. 2002. Joukkoviestinnän ja sen julkisen sääntelyn perusteet. Teoksessa H. Kulla ym. (toim.) Viestintäoikeus. Helsinki: WSOY lakitieto, s. 3–34.
- Niiranen, V. & Soramaa P. 2003. Sananvapauslain käsikirja. Porvoo.
- Nordenstreng, K. & Heinonen, A. 2002 (toim.) Mediaetiikan kipupisteet. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos.
- Pehkonen, M. 2003. Kulttuuri ja tietoyhteiskunta. Tampereen yliopiston hypermedialaboratorion verkkojulkaisuja 5. Viitattu 17.11.2004 <http://tampub.uta.fi/tup/951-44-5763-3.pdf>.
- Pöysti, T. 1999. Tehokkuus, informaatio ja eurooppalainen oikeusalue. Helsingin yliopisto.
- Pöysti, T. 2002. Verkkoyhteiskunnan viestintäinfrastruktuurin metaoikeudet. Teoksessa H. Kulla ym. (toim.) Viestintäoikeus. Helsinki: WSOY lakitieto, s. 35–81.
- Saarenpää, A. 1999. Informaatio-oikeus. Teoksessa EIF VII Oikeuden yleis-tieteet. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys, 206–215.

- Saarenpää, A. 2004. Oikeusinformatiikka. Teoksessa R. Haavisto (toim.) Oikeusjärjestys 2000 osa I, 3. täydennetty painos. Rovaniemi: Lapin yliopisto, s. 1–83.
- Sähköisen tunnistamisen menetelmät ja niiden sääntelyn tarve. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 44/2003. Viitattu 17.11.2004 www.mintc.fi/www/sivut/dokumentit/julkaisu/julkaisusarja/2003/a442003.pdf
- Wallin, A.-R. & Konstari T. 2000. Julkisuus- ja salassapitolainsäädäntö. Helsinki: Suomalaiset oikeusjulkaisut.
- Webster, F. 2002. Theories of the Information Society. London: Routledge.
- Westman, D. 1998. Information – infrastruktur och access. IRI-rapport. Stockholm.
- Viranomaisten välinen tiedonkulku. Sisäasiainministeriö, poliisiosaston julkaisusarja 15/2003. Viitattu 17.11.2004 <http://www.intermin.fi/>, ks. kohta julkaisut.
- von Willebrand Martin (2002), Kauppapaikka verkossa – perustaminen, kehittäminen ja markkinointi. Helsinki: WSOY lakitieto.
- World Summit on the Information Society (WSIS), Declaration of principles. Document WSIS-03/GENEVA/DOC/4-E, 12 December 2003. Viitattu 17.11.2004 http://www.itu.int/wsis/documents/doc_multi.asp?lang=en/id=1161|1160
- World Summit on the Information Society (WSIS), Plan of Action. Document WSIS-03/GENEVA/DOC/5-E, 12 December 2003. Viitattu 17.11.2004 http://www.itu.int/wsis/documents/doc_multi.asp?lang=en/id=1161|1160
- World Trade Organization (WTO). 2003. Understanding the WTO. Viitattu 17.11.2004 http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/understanding_e.pdf.